

MALMÖ HÖGSKOLA

ISSN 1652-7224 Publicerad den 23 januari 2008

[Klicka här för utskriftsvänlig pdf-fil](#)

Idrottshistoriskt symposium: **Idrottens hjältar** Malmö den 22–23 november 2007

Martin Alsjö

Historiska institutionen, Stockholms universitet

Vartannat år samlas nordiska idrottshistoriker för ett tvådagarssymposium i Malmö. Bakom arrangemanget står Malmö Stad, Sveriges Centralförening för Idrottens främjande (SCIF) och Idrottsmuseet i Malmö. Symposiet ägde rum för femte gången i november 2007. Det tredje symposiet 2003 hade vi [full tackning](#) av (forumet grundades samma år), men det fjärde, 2005 rapporterade vi inte från (vi har en [recension av symposieboken](#)). Den här gången var vi dock bättre förberedda.

Som vanligt stod Idrottsmuseet i Malmö för de praktiska arrangemangen kring symposiet, och i den rollen också som värd. Det här året föranledde emellertid en ombyggnad av museet att förhandlingarna förlades till närliggande Malmö Stadion. På plats var ett knappt hundratal idrottshistoriker eller idrottshistoriskt intresserade för att lyssna och debattera årets tema, *Idrottens hjältar*. På plats var 12 föredragshållare, av vilka nio finns med i forumets förteckning över nordiska idrottsforskare. Och på plats var också Martin Alsjö, med block och penna, för att

nedteckna vad som sades – och inte sades – i de olika föredragen.

På plats var för övrigt också tjänstgörande redaktör, som i Alsios nedan publicerade, välskrivna och troget återgivande redovisning kunde återuppleva hela arrangemanget – utom den trevliga middagen på torsdagskvällen i Idrottsmuseets stora hall, men den glömmer man ändå inte i första taget. Martin Alsios symposierapport avslutas passande nog med en tidsresa, från Malmös första fotbollsplan, nu reducerad till ett höghus med minnesskylt, till den senaste: Zlatan Court, Rosengård. Vad är det de säger? –Har du sett Malmö har du sett världen.

Vapen sjunger jag om och hjälten som flyktig från Trojas
kuster av ödet drevs till Laviniums strand och Italien
Länge, förföljd av Junos hat och långsinta grymhet
var han en lekboll till lands och sjöss för himmelska makter?

Så inledde den romerske skalden Vergilius sitt mästerverk, *Aeneiden*, som kommit att bli en av världshistoriens mest berömda hjälteberättelser genom tiderna. Över 2000 år senare samlades en stor del av Nordens mest framstående idrottshistoriker för att diskutera just hjältarnas del och funktion i historien. Mötesplatsen för detta idrottssymposium var passande nog också födelseplatsen för dagens mest berömde Italienflykting som närmast personifierat bollen som leksak. Han har dock aldrig förföljts eller hatats av Juno, men däremot av Jante. I Zlatan Ibrahimovics himmelsblåa Malmö tycktes 2000 år gamla hjälteberättelser vara lika aktuella då som nu.

Torsdag förmiddag

[John Hellström](#) – Idrottshjälten i media

[Johnny Wøllekær](#) – Thorvald Ellegaard

[Matti Goksøyr](#) – Hjälte för vem?

[Leif Yttergren](#) – Folkhemmets hjältar

Idrottssymposiet var upplagt i tre kronologiska delar utifrån tre olika epoker. Först ut var John Hellström som är på god väg att skriva en doktorsavhandling om just idrottshjältar. Premiärtalaren ställde alla de grundläggande frågorna om *hur, vem, i vad* och framför allt *varför* någon blir en hjälte? Det var krävande frågor som trots Hellströms egna svar nyfiket ställdes vidare till alla följande talare. Nordens kanske förste idrottshjälte, cyklisten Thorvald Ellegaard (1877-1954), presenterades i detaljerade bilder och exempel av Johnny Wøllekær. Den danske velodromcyklistens hjältestatus visade sig bottna både i fantastiska VM-prestationer, grundlagda genom en för tiden sällsynt åretrunträning med inomhuspass i Paris om vintern, och i det faktum att han aldrig protesterade mot något domslut. Ellegaard gick från att vara ”vår tappre Fynbo” till att bli en nationell dansk hjälte. Matti Goksøyr spann sedan vidare på Hellströms röda tråd genom att analysera tre norska vinteridrottare för att visa hur de alla stod för olika hjälteideal. Sonja Henie representerade den individualistiska divan som blev internationell stjärna, Birger Ruud var även han en internationell stjärna men mer folklig – medan Laila Schou-Nilsen ofta beskrevs som ”en av grabbarna”, vars hjältegloria vårdades på nationell nivå.

Siste talare före lunch var Hellströms handledare, Leif Yttergren, som inledde med att citera Daniel Boorstins träffsäkra formulering om att hjälten har gått från att vara ”en stor man – till att vara ett stort namn”. Därmed öppnade Yttergren dörren på glänt för en spännande genusanalys, men istället följde en distinktion mellan gamla tiders *folkhjältar* och moderna *mediastjärnor* vars introduktion skedde på 1980-talet i samspel med folkhemmets död, enligt Yttergren. Denna analys blev startskottet för dagens första rejäla debatt, där Yttergren med pedagogisk skicklighet lyckades få fart på en stor del av auditoriet trots kurrande magar och några få minuter kvar till lunch. Kärnan i kritiken var att även folkhjältar till stor del skapades av media och därmed föll det viktigaste argumentet för att göra skillnad på *folkhjälten* och *mediastjärnan*. En av Hellströms teser om att hjälteberättelsen är kontinuerlig genom historien – från Vergilius till Zlatan – medan innehållet har förändrats stod ohotad över lunchpausen.

Torsdag eftermiddag

[Kalle Virtapohja](#) – Den lokale idrottshjälten

[Anders Ohlsson](#) – Berättelserna om Gunder Hägg

[Helena Tolvhed](#) – Hjältar och ohjältar?

[Johnny Wijk](#) – Orsaksförklaringar till internationella idrottsframgångar

Eftermiddagen inleddes med att Kalle Virtapohja tog oss bortom de internationella storheter som hittills sysselsatt föreläsarna och åhörarnas tankar, till den lokale idrottshjältens värld. Här, i samma hyreshus där Virtapohja bor, finns Anton Honka som under 1940-talet spelade i TPS Åbo och det finska fotbollslandslaget. Ur ett internationellt perspektiv var det en tid helt utan framgångar, eftersom Finland inte vann en enda landskamp åren 1939-1949, men det hindrade inte Honka från att bli en lokal hjälte. Föreläsaren visade också hur det även i det lokala exemplet fanns ett inslag av nationell identifikation i och med att Honka representerade den första klubb som grundats av finsktalande i området.

Därpå följde Anders Ohlssons analys av hjälteberättelserna om Gunder Hägg (1918-2004) som utgick från Fredrik Schougs idéer om samspelet mellan gigantism och minimalism. Ohlsson använde filmer för att visa hur både Häggs personliga tysta, manliga egenskaper (minimalism) och den första av hans två USA-turnéer (gigantism) användes för att skapa idrottshjälten Gunder Hägg som en symbol för svenskheten under krigsåren. Ohlsson poängterade också hur den andra, mindre framgångsrika USA-turnén inte passar in i hjältemyten och därför sällan omnämns. Värt att notera är också hur nära hjälteberättelserna om cyklisten Thorvald Ellegaard och löparen Gunder Hägg, trots åtskillnaden i tid, ligger varandra.

Efter sex föreläsningar som alla utgått från premissen att hjältar faktiskt finns och mer eller mindre själva skapar sina glador, följde idrottssymposiets två mest ifrågasättande föreläsningar. Den första gavs av Helena Tolvhed som bums ställde frågan till premiärtalaren Hellström om det är folket som skapar hjälten – eller hjälten som skapar folket? Tolvhed förklarade hur det är problematiskt att använda ett mediebegrepp som "hjälte" i forskningssammanhang och att man bör ställa sig frågan om hjältar inte skapas för att ena ett folk, snarare än att hjältar skapas utifrån deras faktiska prestationer. Att minnas hjälten ger både en samhörighet med gruppen och en exklusivitet gentemot andra som inte upplevt hjälten. Hjälteberättelser skapas för att ena en nation som aldrig varit enad, avslutade Tolvhed som därmed lockade fram idrottssymposiets andra längre debatt.

Dagens sista föreläsning gavs av Johnny Wijk, mannen som i barnvagn medfört idrottssymposiets yngsta deltagare. Wijk tog vid där Tolvhed slutat och visade utförligt hur han lyckats förutsäga de stora svenska golfframgångarna på 1990-talet. Han exemplifierade därmed Tolvheds tes om hur hjälten prestationer, tvärtemot vad den populära hjälteberättelsen alltid hävdar, inte sker i ett vakuum, utan tvärtemot är intrikat beroende av en rad strukturella faktorer som hjälten själv inte rår över. Wijk visade hur den svenska tennissportens strukturella utveckling var iögonfallande lika med golfsportens utveckling – så när som på en förskjutning med 10 år. Genom att betona strukturens betydelse för kontinuerliga framgångar förverkligade Wijk alla tippares våta drömmar om att kunna förutsäga vinnare.

Fredag förmiddag

[Mona Pedersen](#) – Sonja Henie från idrott till film

[Peter Dahlén](#) – Betydelsen av Kari Traa

[Kirsten Frandsen](#) – Danska "jern-ladies"

[Torbjörn Forslid](#) – Bronshjältarna '94

Den andra dagen inleddes av Mona Pedersen med en fördjupad analys av Sonja Henie som hjälte, och hon använde precis som Ohlsson tidigare filmen som exempel. Henie, som redan presenterats av Goksøyr, visade sig nu ha haft inte mindre än tre karriärer. Den första var som konståkare 1924-1936, den andra som skådespelare 1936-1948 och avslutningsvis som konstintresserad 1960-1968/9. Pedersen visade hur Henie trots sina stora idrottsframgångar inte blev en norsk nationalhjärte förrän under sin andra karriär som musikalskådespelare i amerikanska Hollywood. I detta sammanhang var Henie en förnyare av musikalgenren, eftersom hon aldrig förenades med någon manlig motspelare. Det fanns helt enkelt ingen man med atletisk förmåga att följa i hennes skådespelarroll som isprinsessa.

Dagens andra förnyare var freestyleåkaren Kari Traa, vars roll som hjälte analyserades av Peter Dahlén. Traa gjorde sig känd genom att exponera sig i sexuellt mycket utmanande poser på omslaget till extremsportmagasinet *UltraSport* 2002. Traditionella sponsorer avfärdade omedelbart Traa som förbrukad i framtida sponsorsammanhang. En månad senare vann Traa OS-guld, blev nationalhjärte och beskrevs i norska tidningar som "OL:s första babe". Dahlén visade hur noggrant och medvetet Traa använt skandalutviket för att marknadsföra sig som sexsymbol i idrotten. Dahlén betecknade detta som den tredje vågens feminism d.v.s. en kvinnlig kamp för att framhäva såväl seriositet (Traa har

bl.a. engagerat sig mot internationell prostitution) som sexualitet i en och samma person.

Efter dessa två self-made-women var det åter dags för en strukturell analys. Kirsten Frandsen presenterade den danska damhandbollen som efter ett uppmärksammat VM-silver 1993 blev stora nationalhjältar. Att kvinnor blir idrottshjältar är en brytpunkt i historien, menade Frandsen. Denna brytpunkt kan bl.a. förklaras med den danska herrhandbollens fiaskon efter 1993, att Dansk Radio och TV satsat på damhandbollen, att handboll är en lämplig TV-produkt, samt inte minst att dansk damhandboll professionaliserats och att en trogen kvinnlig publik till TV-sändningarna uppstått. Frandsen tonade ner betydelsen av karismatiska individer i hjälteberättelsen till förmån för den sortens strukturer som Wijk tidigare tagit upp.

Den tolfte och avslutande föreläsningen hölls av litteraturvetaren Torbjörn Forslid som inledde med en strukturell analys för att sedan studera tre exempel på berättelser om det svenska bronset vid fotbolls-VM 1994. En förutsättning för en ”bra” berättelse är att den innehåller upp- och nedgångar, såväl kriser som framgångar, slog Forslid fast. De tre exemplen följer tre olika genrers litterära regler. Mats Olssons VM-krönikor ur tidningen Expressen använder sig av bekännelsegenrens verktyg som har anor ända tillbaka till 400-talet när kyrkofadern Augustinus skrev sina *Bekännelser*. Olle Svenning använder en metaforik fylld av konstnärs- och religiösa symboler som var vanlig på 1980-talet, men snabbt föråldrad 1994. Tio år senare beskriver Jesper Högström VM 1994-berättelsen som en egen mytologi.

Fredag eftermiddag

Efter tolv akademiker blev det dags för de fyra journalisterna att mötas i en paneldebatt. Nu skulle vi äntligen få förklarat vad vi eventuellt inte förstått tidigare. Deltagare var Anja Gatu (Sydsvenska Dagbladet), Roger Gottfridsson (f.d. Arbetet), Håkan Sandblad (f.d. Sveriges Radio) och Sune Sylvén (Svenska Dagbladet).

De två i Malmö bosatta Gatu och Gottfridsson inledde med att omedelbart lyfta fram Zlatan Ibrahimovic som exempel på en hjälte skapad av media. Båda två upplevde det dock som att hans hjältestatus hade blivit ifrågasatt sedan Ibrahimovic börjat revoltera mot journalister. Sandblad fortsatte på ämnet genom att ta upp en rad stora idrottspersonligheter som var alltför icke-mediala för att fungera i hjälterollen. Ett anmärkningsvärt exempel var Sven Rydell som inte bara upplevdes som ”för snäll” för att vara hjälte, utan också bytte fotbollskarriären mot sportjournalistiken – d.v.s. han förvandlades från att vara en potentiell hjälte till att bli en som *skapade* hjältar. Sylvén tog upp Yttergrens resonemang och hävdade att den moderna sportindustrin skapar varumärken och produkter, snarare än något så gammaldags som hjältar. De fyra journalisterna diskuterade också hur en enskild idrottare/aktör skall bete sig för att vara aktuell för att beskrivas som hjälte av sportjournalisterna. Gottfridsson sa sig inte vilja vara en hjälteskildrare, men om han nu blev så illa tvungen, skulle han vilja ha fler politiska ställningstaganden från den enskilde idrottaren. Alla fyra var överens om att idrottaren inte fick vara för överlägsen i sin gren och Forslids betoning av krisbehovet upprepades. Kanske skulle hjälten inte vinna alls, spekulerade Gatu i och fortsatte med att slå fast: ”att drömma är större än att vakna” eller att uppnå sina mål.

Fredag kväll

Sprängfylld av nya kunskaper och Idrottsmuseets pastasallad lämnade jag två dagars intensiva föreläsningar tillsammans med två nya bekantskaper i form av fotbollshistorikern Torbjörn Andersson och doktoranden Daniel Arvidsson som forskar om ledarskap & marknadsutveckling inom Örebro SK. Den förstnämnde hade lovat visa oss platsen där Malmös (och i Anderssons tolkning Sveriges) första fotbollsmatch spelades 1890. På vägen dit diskuterades idrottsymposiet, fotboll, doktorand- och forskarlivet, våra olika projekt – samtidigt som Andersson passade på att guida oss genom allehanda idrottshistoriska platser.

Av den ursprungliga fotbollsplanen visade sig inte mycket mer än ett nytt betonghus, en lekplats och en liten minnesskylt finnas kvar. Det kändes *onödigt litet* i jämförelse med den enorma utveckling inom fotbollssporten som följde efter den där matchen. Jag beslutade mig för att göra en snabb tidsresa, lämnade de två forskarkollegorna och tog bussen från Malmös första fotbollsplan till den senaste.

Hösten 2007 återvände Zlatan Ibrahimovic till sitt barndomshem i miljonprogramsområdet Rosengård. Hjältens återkomst firades med stor pompa genom en nyinvigning av Zlatan Court – den lilla grusplan där den nu vuxne Ibrahimovic en gång började spela fotboll.

Jag frågade mig fram genom Rosengård och möttes av idel glada leenden och välvilliga vägbeskrivningar till svar. Allra mest hjälpsamma var tre tolvåringar som glatt erbjöd sig att visa mig till rätta. Det var uppenbart att Zlatan Ibrahimovic är ett namn som alla känner till i stadsdelen, men gör det honom därmed också till den självklare lokale hjälten? Jag försökte få ungdomarna att berätta om sina tankar och deras svar överraskade mig.

Självklart är den till Italien flyktade Ibrahimovic en lokal hjälte bland ungdomar i Rosengård, eftersom han vuxit upp i samma bostadsmiljö som de själva. Men idag 2008 väljer ungdomar sina hjältar utifrån globala perspektiv. De tre tolvåringarna som jag träffade på var mer intresserade av att diskutera hjältar som Márta och Fredrik Ljungberg, även om de uppskattade att bli förknippade med Ibrahimovic i en artikel som denna.

Jag tror det är en viktig iakttagelse att vare sig vi uppfattar hjälten som en enskild aktör eller resultatet av strukturella förhållanden, är behovet av hjältar mycket skiftande med åldern. När vi är barn blir ofta mamma eller pappa våra första hjältar och framåt tonåren har vi numera möjligheten att hitta en lämplig hjälte både inom och utanför vår nation, religion eller kön. Kanske blir det vår roll som vuxna att spela de hjältar våra barn drömmer om?

Copyright © **Martin Alsjö 2008**